

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ
ФАКУЛТЕТ ЗА СПЕЦИЈАЛНУ ЕДУКАЦИЈУ И РЕХАБИЛИТАЦИЈУ

СПЕЦИФИЧНОСТ ОШТЕЋЕЊА СЛУХА

ЗБОРНИК РАДОВА

КОРАЦИ И ИСКОРАЦИ

Београд, 2018.

СПЕЦИФИЧНОСТ ОШТЕЋЕЊА СЛУХА – КОРАЦИ И ИСКОРАЦИ
ТЕМАТСКИ ЗБОРНИК РАДОВА

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ
ФАКУЛТЕТ ЗА СПЕЦИЈАЛНУ ЕДУКАЦИЈУ И РЕХАБИЛИТАЦИЈУ
ИЗДАВАЧКИ ЦЕНТАР (ИЦФ)

**СПЕЦИФИЧНОСТ ОШТЕЋЕЊА
СЛУХА – КОРАЦИ И ИСКОРАЦИ**

ТЕМАТСКИ ЗБОРНИК РАДОВА

Приредиле:

Љубица Исаковић, Тамара Ковачевић

Београд, 2018.

ЕДИЦИЈА: МОНОГРАФИЈЕ И РАДОВИ

СПЕЦИФИЧНОСТ ОШТЕЋЕЊА СЛУХА – КОРАЦИ И ИСКОРАЦИ
ТЕМАТСКИ ЗБОРНИК РАДОВА

Издавач

Универзитет у Београду
Факултет за специјалну едукацију и рехабилитацију
Издавачки центар Факултета (ИЦФ)

За издавача

Проф. др Снежана Николић

Главни и одговорни уредник

Проф. др Миле Вуковић

Уредници

Доц. др Љубица Исаковић
Доц. др Тамара Ковачевић

Рецензенти

др Надежда Димић, редовни професор
Универзитета у Београду – Факултета за специјалну едукацију и рехабилитацију
др Србољуб Ђорђевић, редовни професор
Педагошког факултета у Врању – Универзитета у Нишу

Дизајн омота

Дипл. инг. арх. Урош Шестић

Компјутерска обрада текста

Биљана Красић

Зборник радова ће бити публикован у електронском облику – ЦД

Штампар

Универзитет у Београду – Факултет за специјалну едукацију и рехабилитацију
Издавачки центар Факултета (ИЦФ)

Тираж

200

ISBN 978-86-6203-116-7

Наставно-научно веће Универзитета у Београду – Факултета за специјалну едукацију и рехабилитацију донело је Одлуку бр. 3/9 од 8.3.2008. године о покретању едиције Монографије и радови.

Наставно-научно веће Универзитета у Београду – Факултета за специјалну едукацију и рехабилитацију, на седници одржаној 26.6.2018. године, Одлуком бр. 3/64 од 28.6.2018. године усвојило је рецензије рукописа тематског зборника радова „Специфичност оштећења слуха – кораци и искораци”, групе аутора.

Радови у овом зборнику су проистекли из следећих научних пројеката: „Утицај кохлеарне имплантације на едукацију глувих и наглувих особа” (бр. 179055) и „Креирање протокола за процену едукативних потенцијала деце са сметњама у развоју као критеријума за израду индивидуалних образовних програма” (бр. 179025), који су финансирани од стране Министарства просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

АСЕРТИВНА КОМУНИКАЦИЈА ДЕФЕКТОЛОГА КОЈИ РЕАЛИЗУЈУ НАСТАВУ У ШКОЛАМА ЗА ДЕЦУ СА СМЕТЊАМА У РАЗВОЈУ

Весна Р. ЈОВАНОВИЋ¹, Јасмина КАРИЋ², Весна РАДОВАНОВИЋ²

¹Висока здравствена школа струковних студија, Београд

²Универзитет у Београду – Факултет за специјалну едукацију и
рехабилитацију

Асертивност је комуникациони стил који подразумева заузимање за лична права, кроз изражавање сопствених мисли, осећања и уверења на директан, искрен и поштен начин уз поштовање права других људи. Узорком је обухваћено 225 дефектолога са територије Републике Србије, који реализују наставу деци са сметњама у развоју.

Циљ истраживања био је да се испита ниво асертивности дефектолога као и повезаност овог комуникацијског стила са социодемографским карактеристикама и врстом проблематике ученика којима реализују наставу.

Од инструмената истраживања коришћен је Упитник за мерење нивоа асертивности (Rathus, 1973) и Листа за прикупљање социодемографских података.

Резултати наше студије указују да 168 испитаника припада групи од просечно до изразито асертивних. Просечна вредност скорa асертивности била је највећа код дефектолога који раде са малолетним деликвентима а најмања код дефектолога који реализују наставу глувој и наглувој деци ($F=6,526$; $p < 0,01$). У односу на стамбену ситуацију, најмање просечне вредности скорa асертивности забележене су код дефектолога који живе код родитеља ($F=2,998$; $p < 0,05$).

Имајући у виду да се асертивност као интерперсонални комуникациони стил стиче током живота, учи, усавршава и мења, добијени резултати могли би помоћи у бољем сагледавању везе између специфичности радног окружења и асертивности запослених.

Кључне речи: асертивност, дефектолози, настава, деца са сметњама у развоју

УВОД

Асертивност као основни предуслов ефикасне комуникације, представља један од најпожељнијих образаца понашања у остваривању добрих међуљудских односа, како у личним тако и у професионалним

* vesnajovanovic07@gmail.com

релацијама. Асертивност подразумева заузимање за лична права (Товиловић, 2005) и изражавање мисли, осећања и ставова на директан, искрен, умерен и адекватан начин, уз поштовање других људи (Алинчић, 2013; Ikiz, 2011). Као интерперсонални комуникациони стил, асертивност представља веома значајну компоненту понашања сваког човека, која се рефлектује на све сфере његовог живота. Најчешће се појам асертивности објашњава у контексту између два квалитативно другачија облика социјалног понашања, пасивног и агресивног. Док се са једне стране агресивност доводи у везу са импулсивношћу и угрожавањем права других људи, пасивно понашање се односи на избегавање сукоба, и несигурност у комуникацији те се често повезује са негативним исходима попут депресивности и анксиозности (Алинчић, 2013; Бијелић, 2014).

Концепт асертивности је још увек недовољно истражен у нашој земљи, иако је примена овог комуникацијског стила изузетно значајна у оквиру оних професија које су директно укључене на рад са људима. То су препознале и различите радне организације које су у својим пословним кодексима имплементирале основне постулате асертивне комуникације, где се указује да комуникација треба да буде отворена и јасна уз уважавање права друге особе, да се у пословној комуникацији не сме испољавати нервоза и агресивност итд (Карић, Јовановић и Радовановић, 2014).

Истраживања су показала да запослени са вишим нивоом асертивности успостављају боље интерперсоналне односе, лакше се прилагођавају променама унутар радног система, спремнији су за преузимање одговорности, јасно, конкретно и директно говоре без околишања, боље толеришу непријатност, имају веће самопоуздање, самопоштовање као и поштовање других. Насупрот томе, асертивност доприноси смањењу анксиозности, неповерења у себе, социјалне стидљивости што је од изузетног значаја за припаднике професија који остварују непосредан однос и између осталог уживљавају се у емоционална стања других (Јовановић и Карић, 2014).

Имајући у виду да је вербална и невербална комуникација у професија дефектолога главно оруђе рада при реализацији наставе деци са сметњама у развоју, циљ нашег истраживања био је да се испита ниво асертивности дефектолога као и повезаност овог комуникацијског стила са социодемографским карактеристикама и врстом проблематике ученика којима реализују наставу.

МЕТОД РАДА

Истраживање је спроведено школске 2016/17. године као студија пресека и обухватило је 225 дефектолога који реализују наставу деци са сметњама у развоју на територији Републике Србије. У циљу свеобухватнијег поређења нивоа асертивности дефектолога према проблематици ученика којима реализују наставу, укупан узорак од 225 испитаника, обухватио је и 70 дефектолога који раде у школама за глуву и наглуву децу, а који су учествовали у претходном истраживању применом истог мерног инструмената од стране аутора (Карић и Јовановић, 2014). Избор основних школа спроведен је према типу сметњи деце којима се пружају васпитно образовне услуге и обухватио је све врсте школа за децу са сметњама у развоју које су заступљене на територији Републике Србије: школа за децу са моторичким сметњама, школе за слепу и слабовиду децу, школе за децу са интелектуалном ометеношћу, школе и заводи за збрињавање деце са проблемима у друштвеном понашању и школе за глуву и наглуву децу.

У раду су коришћени следећи мерни инструменти: Ратхус-ова скала асертивности – The Rathus Assertiveness Schedule (RAS) (Rathus, 1973) и Листа за прикупљање социодемографских података.

Ратхус-ова скала асертивности састоји се од тридесет ставки које описују ситуације типичне за асертивно понашање (Rathus, 1973). У истраживању је коришћена домаћа верзија овог инструмента настала преводом и адаптацијом оригиналне верзије (Миланков, 1993), која је укључила модификацију примарно шестостепене у петостепену скалу одговора, по Ликертовом типу од „потпуно нетачно”-1 до „потпуно тачно”-5. Ниво асертивности се изражава кроз пет категорија: изразито асертивни (скор од 125 до 150), натпросечно асертивни (скор од 110 до 124), просечно асертивни (скор од 95 до 109), исподпросечно асертивни (скор од 81 до 94), неасертивни (скор од 30 до 80). Овај упитник је стандардизован на узорку домаће студентске популације (Миланков, 1993).

Листа за прикупљање социодемографских података сачињена за потребе овог истраживања укључила је податке о полу, брачном стању, годинама старости, укупном радном стажу, стамбеној ситуацији, материјалним приходима и врсти проблематике ученика којима реализују наставу.

Добијени подаци су обрађени и приказани на табелама и графиконима уз пропратну дискусију истих а у зависности од природе посматране варијабле. Дескрипција нумеричких обележја у нашем раду урађена је класичним методама описне статистике и то аритметичком

средином, и медијаном од средњих вредности, а од мера варијабилитета стандардном девијацијом и стандардном грешком, као и минималном и максималном вредношћу. Дистрибуција нумеричких варијабли у нашем раду проверена је тестом по Колмогоров Смирнову, а тестирана је нормална расподела. Код варијабли које су задовољиле овај критеријум, односно имале нормалну расподелу, у њиховој даљој анализи коришћене су параметарске методе, а ако није било речи о моделу нормалне расподеле користили смо непараметарске методе. За поређење просечних вредности параметарских обележја употребили смо Студентов т тест за две групе података, односно Фишерову анализу варијансе (АНОВА) за три или више група. За међугрупна поређења користили смо Бониферонијев тест.

Код анализе повезаности наших карактеристика употребљене су методе једноструке параметарске корелације и регресије, као и непараметарска корелација, наравно у зависности од расподеле података. У свим примењеним аналитичким методама ниво значајности био је 0,05.

РЕЗУЛТАТИ РАДА

У раду је анализирано укупно 225 испитаника, оба пола просечне старости $42,51 \pm 9,23$ (минимум 23,0; максимум 63,0). Просечна дужина укупног радног стажа била је $14,81 \pm 8,72$ година. У следећим графикоцима приказана је дистрибуција контролних варијабли које су праћене социодемографским упитником.

Графикон 1 – Приказ структуре испитаника у односу на пол

На графикону 1 приказана је структура испитаника у односу на пол испитаника. У узорку има 184 особе (82%) женског пола и 41 особа (18%) мушког пола.

Графикон 2 – Приказ структуре испитаника у односу на брачни статус

На графикону 2 приказана је структура испитаника у односу на брачни статус. Узорак чине 144 испитаника (64%) који су у браку, 58 испитаника (26 %) који су неудати односно неожењени и 23 испитаника (10%) који су разведени.

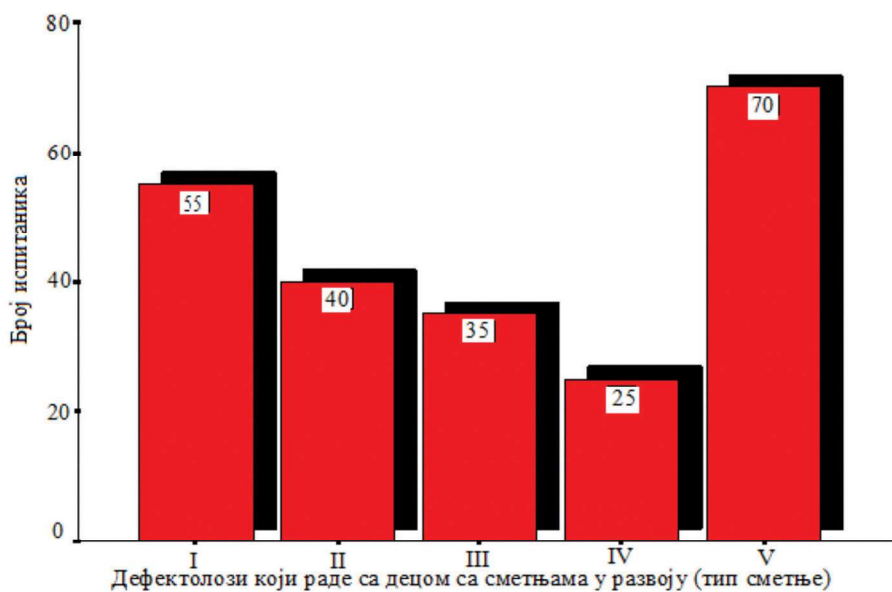
Графикон 3 – Структура испитаника у односу на материјални статус (месечне потребе)

На графикону 3 приказана је структура испитаника у односу на материјално стање. У узорку 145 испитаника (66%) има приходе мање од месечних потреба, а 76 испитаника (34%) имају приходе који задовољавају месечне потребе.

Графикон 4 – Структура испитаника у односу на стамбену ситуацију

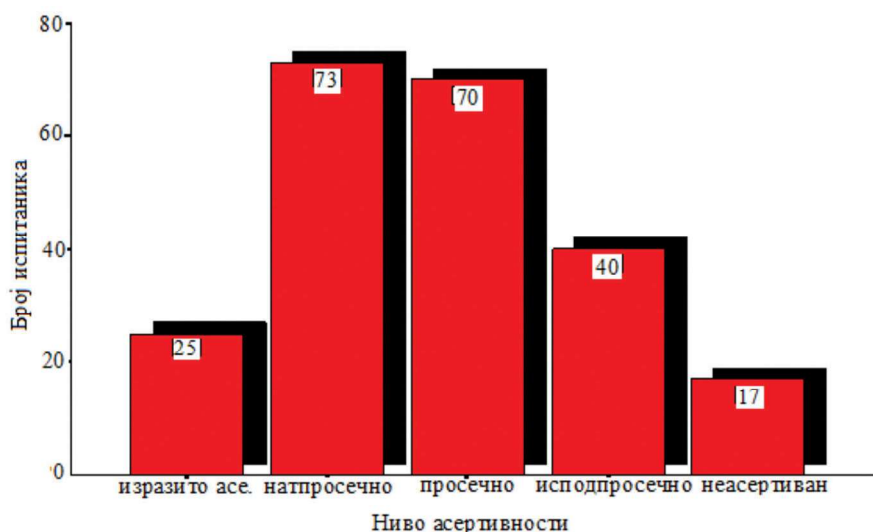
На графикону 4 приказана је структура испитаника у односу на стамбену ситуацију. У узорку 154 испитаника (69%) има свој стан, 41 испитаник (18%) живи код родитеља и 29 испитаника (13%) су подстанари.

Графикон 5 – Учесталости дефектолога у односу на тип сметње деце са којом раде

- I – интелектуално ометена деца
- II – слепа и слабовида деца
- III – малолетни деликвенти
- IV – деца са моторичким сметњама
- V – глува и наглува деца

На графикону 5 приказана је структура дефектолога у односу на проблематику деце којој реализују наставу. У узорку 55 испитаника реализује наставу интелектуално ометеној деци, 40 слепој и слабовидој деци, 35 малолетним деликвентима, 25 деци са моторичким сметњама и 70 глувој и наглувој деци.

Графикон 6 – Учесталости испитаника у односу на ниво асертивности

На графикону 6 приказана је структура испитаника у односу на ниво асертивности. У узорку 25 испитаника (11%) је изразито асертивно, 73 (32%) натпросечно асертивно, 70 (31%) просечно асертивно, 40 (18%) исподпросечно асертивно и 17 (8%) неасертивно.

Поређење скорова асертивности у односу на социодемографске варијабле

Табела 1 – Поређење скорова асертивности у односу на пол

Пол	н	Просек скорова асертивности	СД	Мед
мушки	41	107,58	15,54	105,00
женски	184	105,17	16,39	104,00

Није нађена статистички значајна разлика просечних вредности скорова асертивности у односу на пол ($t=0,860$; $p>0,05$).

Табела 2 – Поређење скорa асертивности у односу на брачни статус

Брачни статус	н	Просек скорa асертивности	СД	Минимум	Максимум
неудата/неожењен	58	104,68	15,40	76,00	133,00
удата/ожењен	144	106,79	16,68	69,00	150,00
разведен/а	23	102,56	14,82	68,00	123,00
Тотал	225	105,61	16,23	68,00	150,00

Анализом није нађена статистички значајна разлика просечних вредности скорa асертивности у односу на брачно стање испитаника ($F=1,594$; $p>0,05$).

Табела 3 – Поређење скорa асертивности у односу на стамбену ситуацију

Стамбена ситуација	н	Просек скорa асертивности	СД	Минимум	Максимум
у свом стану	154	106,94	16,05	69,00	150,00
код родитеља	41	100,70	17,84	68,00	150,00
подстанар	29	105,62	14,12	83,00	131,00
Тотал	224	105,62	16,26	68,00	150,00

Анализом је нађена статистички значајна разлика просечних вредности скорa асертивности у односу на стамбену ситуацију ($F=2,998$; $p<0,05$), а даља међугрупна поређења Бониферонијевим тестом показала су да је просечна вредност скорa била највећа код особа које живе у свом стану. Најмање просечне вредности скорa асертивности забележене су код особа које живе код родитеља. Једина међугрупна разлика која није била значајна је између особа које живе у свом стану и као подстанари.

Табела 4 – Поређење скорa асертивности у односу на материјално стање

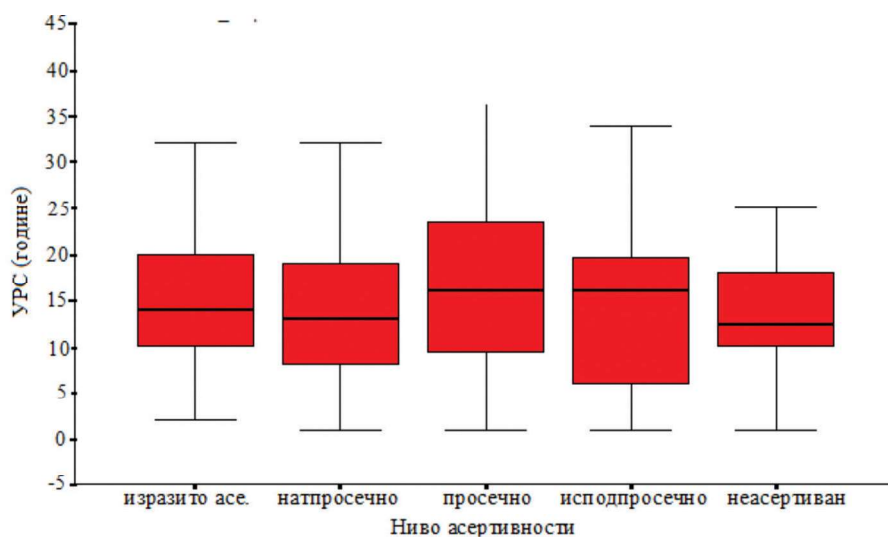
Материјално стање	н	Просек скорa асертивности	СД	Мед
приходи мањи од потреба	145	106,02	16,56	107,00
приходи задовољавају месечне потребе	76	105,46	15,50	106,50

Анализом није нађена статистички значајна разлика просечних вредности скорa асертивности у односу на материјално стање испитаника ($t=0,247$; $p>0,05$). Анализом је потврђено да скор асертивности има нормалну расподелу ($z=0,917$; $p>0,05$), па је у свим анализама било могуће применити параметарске методе.

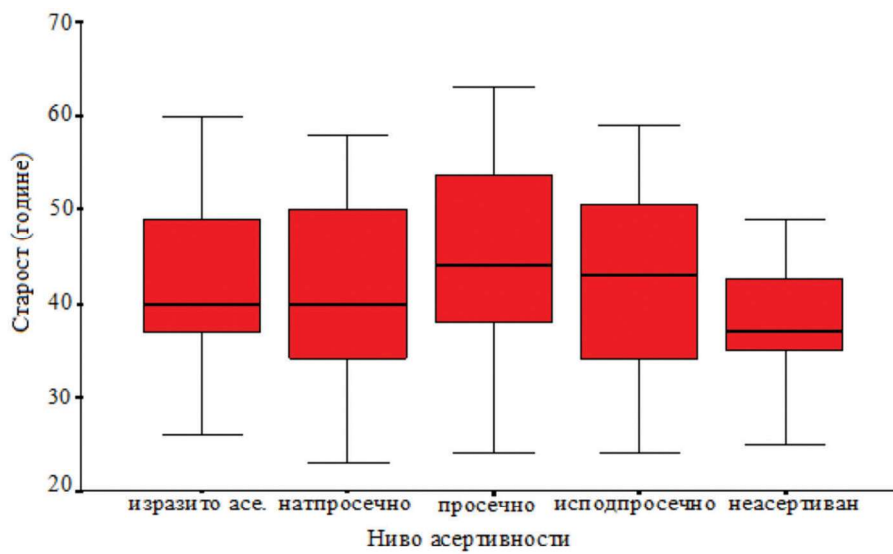
Табела 5 – Поређење скова асертивности у односу на популацију дефектолога који реализују наставу деци са сметњама у развоју

Дефектолози који раде са:	н	просек	СД	Минимум	Максимум
интелектуално ометеном децом	55	109,70	12,98	83,00	134,00
слепом и слабовидом децом	40	104,35	16,55	75,00	133,00
малолетним деликвентима	35	114,31	13,62	91,00	135,00
децом са моторичким сметњама	25	103,04	16,79	71,00	130,00
глувом и наглувом децом	70	99,68	16,97	68,00	150,00
Тотал	225	105,61	16,23	68,00	150,00

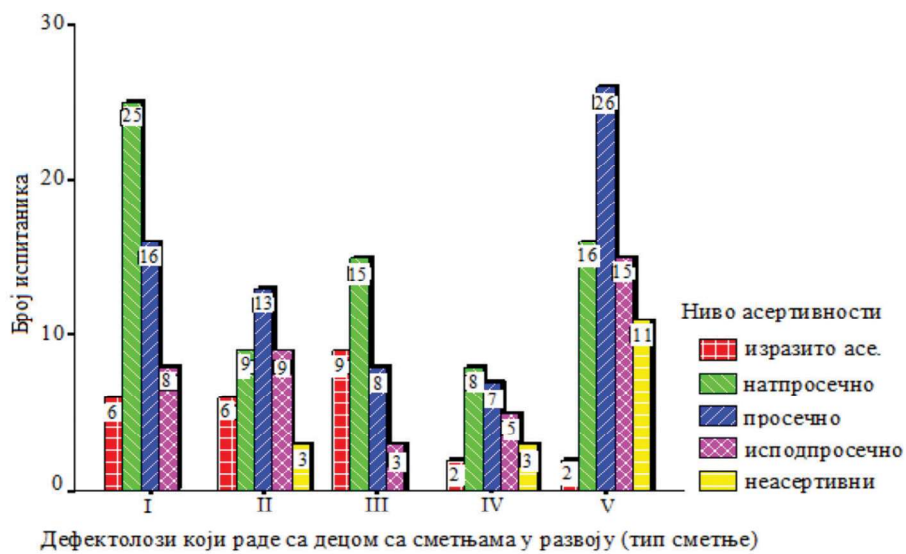
Анализом је нађена статистички високо значајна разлика просечних вредности скова асертивности у односу на популацију дефектолога ($F=6,526$; $p<0,01$), а даља међугрупна поређења Бониферонијевим тестом показала су да је просечна вредност скова била највећа код особа које раде са малолетним деликвентима, затим са ментално ометеном децом и слепом и слабовидом децом. Најмање просечне вредности скова асертивности забележене су код особа које раде са глувом и наглувом децом. Једина међугрупна разлика која није била значајна је између особа које раде са слепом и слабовидом децом и децом оболелом од церебралне парализе.

Графикон 7 – Просечне вредности укупног радног стажа (УРС) у односу на ниво асертивности

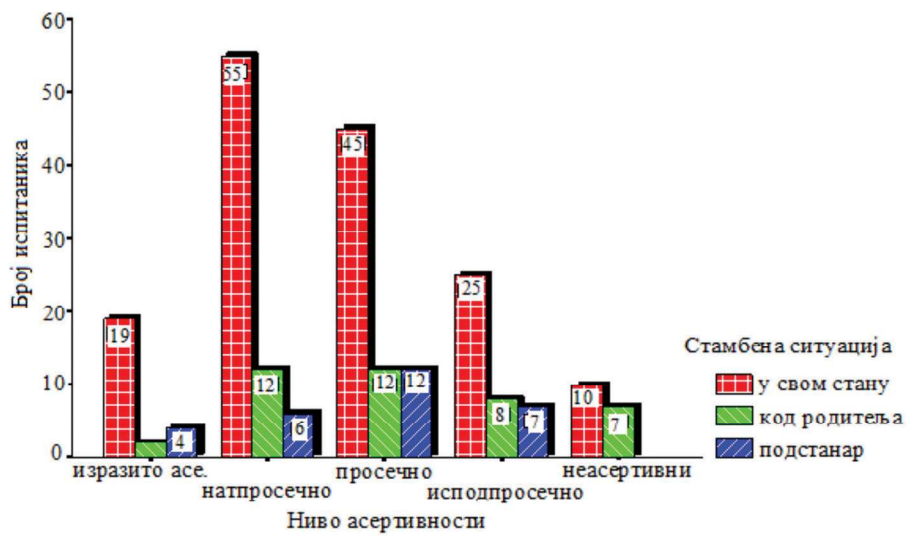

Графикон 8 – Просечне вредности старости (године) у односу на ниво асертивности

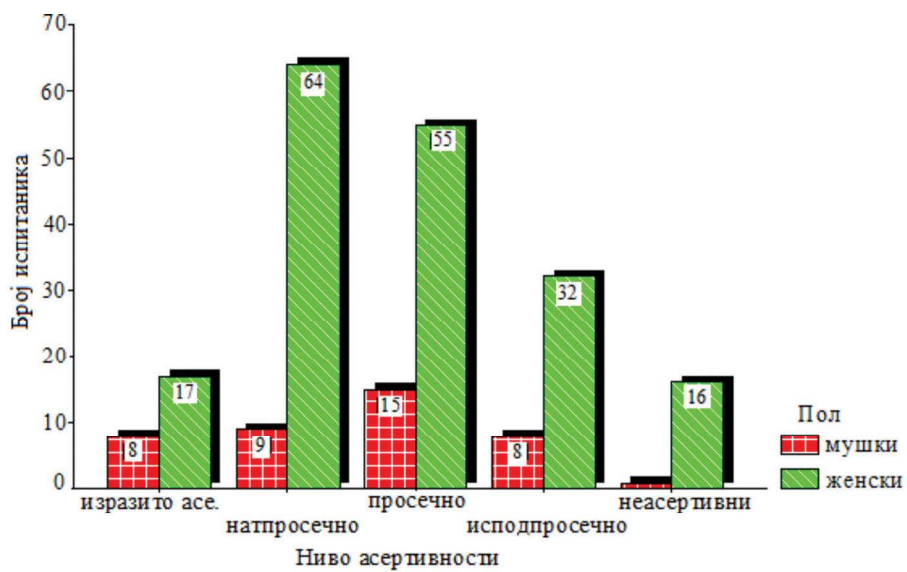

Графикон 9 – Учесталости дефектолога у односу на тип сметње деце са којом раде

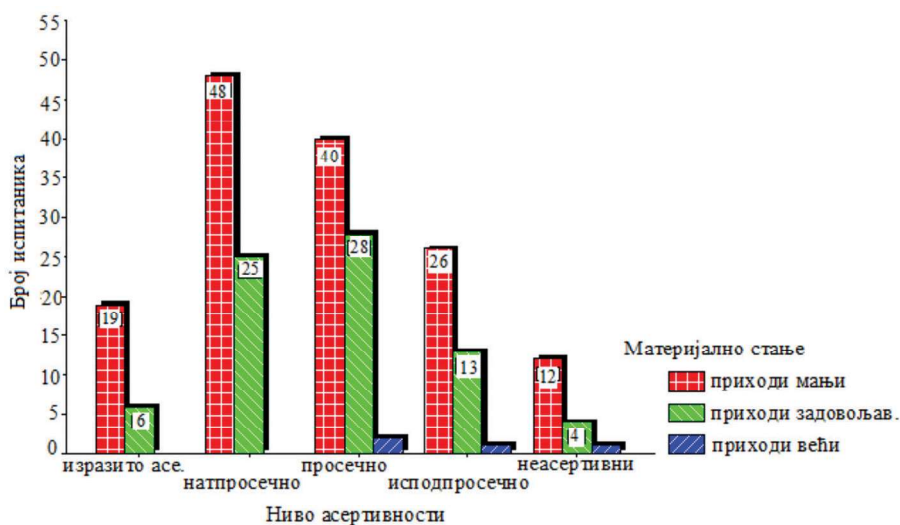
(I интелектуално ометена деца, II слепа и слабовида деца, III малолетни деликвенти, IV деца са моторичким сметњама, V глува и наглува деца) према нивоу асертивности

Графикон 10 – Учесталости испитаника према стамбеној ситуацији у односу на ниво асертивности

Графикон 11 – Учесталости испитаника према полу у односу на ниво асертивности

Графикон 12 – Учесталости испитаника према материјалном стању у односу на ниво асертивности

Испитивање повезаности између асертивности и социодемографских особина испитаника

Табела 6 – Параметарска корелација скова асертивности и нумеричких особина у нашем раду

		Број властите деце	Старост	Укупан радни стаж
Асертивност скор	Пирсонов r коэффициент	0,041	-0,019	-0,030
	p	0,542	0,785	0,654
	n	222	218	222

Није утврђена статистички значајна повезаност скова асертивности ни са једном нумеричком особином у нашем раду.

Табела 7 – Параметарска корелација скова асертивности и атрибутивних особина у нашем раду

		Стамбена ситуација	Материјално стање	Пол	Популација дефектолога	Брачни статус
Асертивност скор	Спирманов r коэффициент	-0,117	-0,049	-0,052	-0,227	-0,010
	p	0,080	0,466	0,440	0,001**	0,883
	n	224	225	225	225	225

Није утврђена статистички значајна повезаност скова асертивности ни са једном атрибутивном особином у нашем раду, осим са популацијом, и то је јасно, да пошто је предзнак коефицијента корелације

негативан, очекивано ће веће просечне вредности скор асертивности имати особе које раде са малолетним деликвентима, интелектуално омењеном и слепом и слабовидом децом, односно мањи скор код особа са глувом и наглувом децом и децом оболелом од церебралне парализе.

ДИСКУСИЈА

Унапређење комуникационих вештина у савременим условима живота и рада постаје неминовна потреба професионалног развоја, те у складу са тим комуникацијске вештине данас се све више имплементирају у наставне планове и програме бројних факултета и високих школа, такође постале су значајне теме на многим стручним скуповима и семинарима у оквиру различитих професија. Многе студије показале су да асертивност као битан предуслов ефикасне комуникације повољно утиче на самопоуздање, интерперсонално функционисање и смањење анксиозности (Кошутећ и сар., 2012).

Резултати нашег истраживања указују да 168 испитаника припада групи од просечно до изразито асертивних, а 57 испитаника налази се у групи исподпросечно асертивних и неасертивних (Графикон 6). Имајући у виду да 1/4 дефектолога има нивое асертивности испод просечних вредности, резултати наше студије указују да је истраживање асертивне комуникације и фактора који су повезани са њом важно питање у професији дефектолога који раде у настави са децом са сметњама у развоју. Развој социјалних вештина и асертивности се често истиче као битна компонента индивидуалних образовних планова (ИОП) за ученике са сметњама у развоју, те сходно томе неопходно је да и сами наставници имају развијене комуникационе вештине како би могли разумети зашто је асертивност важна, како научити ову вештину и како проценити њен развој (Moffet, Alexander & Dummer, 2006). Деца са сметњама у развоју врло често су ограничена у обављању различитих активности, што врло често условљава развој пасивног или агресивног понашања. Имајући у виду да се асертивност налази на континууму између ове две крајности, улога дефектолога, са једне стране, је да помогне ученику да превазиђе научену беспомоћност кроз учење прихватања мањих изазова и животних ситуација, а са друге стране, у случају агресивног понашања, да кроз поучавање ученика о разликама у понашању, омогући ученику да на другачији начин изрази своје потребе (Moffet, Alexander & Dummer, 2006). С обзиром да је асертивност битна компонента у остваривању добрих интерперсоналних односа, било би значајно испитати у неким будућим

истраживањима однос између асертивности дефектолога и степена изложености агресивном понашању од стране ученика. Такође, поставља се и питање у којој мери асертивност, односно неасертивност дефектолога који раде у настави са децом са сметњама у развоју се пројектује на васпитно образовни процес и квалитет пружања услуга.

Анализа поређења скорa асертивности у односу на популацију дефектолога који реализују наставу деци са сметњама у развоју као и корелација скорa асертивности и атрибутивних обележја наших испитаника показала је да постоји статистички значајна разлика (Табела 5, Табела 7 и Графикон 9). Просечна вредност скорa асертивности била је највећа код дефектолога који реализују наставу малолетним деликвентима, а најмање просечне вредности забележене су код дефектолога који раде са глувом и наглувом децом. Имајући у виду да је употреба вербалне комуникације у раду са малолетним деликвентима и глувом и наглувом децом потпуно различита, како по садржају тако и по заступљености вербалног изражавања, можемо да очекујемо да ће и разлике у ниву асертивности између дефектолога који раде са ове две групе деце бити највеће. С обзиром да се асертивност развија и усавршава током живота, било би важно испитати утицај специфичности комуникацијских особина ученика (одређених типом сметње у развоју) на асертивност дефектолога који реализују наставу у специјалним школама.

Анализа поређење скорa асертивности у односу на стамбену ситуацију, показала је да постоји статистички значајна разлика (Табела 3, Графикон 10). Просечна вредност скорa асертивности била је највећа код особа које живе у свом стану. Најмање просечне вредности скорa асертивности забележене су код дефектолога који живе код родитеља. Није утврђена веза између нивоa асертивности и осталих социодемографских обележја: пола, брачног стања, година старости, радниог стажа и материјалне обезбеђености. Када је у питању испитивање утицаја пола на асертивност, наши налази су у складу са неким истраживањима која указују да нема разлика у нивоу асертивности између мушког и женског пола (Sarkova et al. 2013; Синдик и сар., 2012; Товиловић, 2005). Сматра се да су социокултуралне промене друштва, као што је образовање и стил живота, допринеле порасту асертивности код жена те изједначавању асертивности код оба пола (Twenge, 2001). Студије указују да су подаци о социодемографским корелатима асертивности, међутим, још увек недовољно доследни и разликују се у различитим популацијама (Mofrad & Mehrabi 2015).

ЗАКЉУЧАК

Имајући у виду да је $\frac{1}{4}$ наших испитаника у групи исподпросечно асертивних или неасертивних, наши резултати указују на значај системског приступа у имплементацији едукације о вештинама асертивне комуникације у редовне програме унапређења и развоја дефектолошке праксе. Дефектолози који реализују наставу малолетним деликвентима имају највеће просечне вредности скорa асертивности, а најмање вредности забележене су код дефектолога који раде са глувом и наглувом децом. У складу са овим налазом, намеће се потреба за испитивањем утицаја специфичности комуникацијских особина ученика (одређених типом сметње у развоју) на асертивност дефектолога који реализују наставу у специјалним школама.

ЛИТЕРАТУРА

1. Алинчић, М. (2013). Особине личности и асертивност као предиктори самопоштовања и социјалне анксиозности. *Примењена психологија*, 6, 139–154.
2. Бијелић, Л. (2014) Однос асертивности са самопоштовањем и социјалном анксиозношћу, завршни рад. Задар: Свеучилиште у Загребу.
3. Ikiz, F. E. (2011). Self-perceptions about properties affecting assertiveness of trainee counselors. *Social behavior and personality*, 39, 199–206.
4. Јовановић, В. и Карић, Ј. (2014). Асертивна комуникација и помагачке професије. Дани дефектолога Србије, 15-18 јануар, Златибор.
5. Karić, J., Jovanović, V. i Radovanović, V. (2014). Assertiveness in working with deaf and hard of hearing persons. III International Scientific Conference, Special Education and Rehabilitation. Adult Persons with Disabilities, Sabac.
6. Карић, Ј. и Јовановић, В. (2014). *Стрес у професији сурдопедагога*. Београд: Факултет за специјалну едукацију и рехабилитацију.
7. Кошутић, Ж., Дуканац, В., Брадић, Б., Митковић, М., Мандић-Маравић, В., Пејић, М., Митић, М., Пеулић, А., Раковић, И. и Лечић-Тошевски, Д. (2012). Асертивности код адолесцената са анксиозним поремећајима, повезаност са димензијама личности, социјалном зрелостју и социодемографским карактеристикама. *Психијатрија данас*, 44, 47–59.

8. Миланков, Р. (1993). Стандардизација Ратусовог упитника за мерење асертивности (РАС): дипломски рад. Нови Сад: Филозофски факултет.
9. Moffet, A., Alexander, M., & Dummer, G. (2006). Teaching social skills and assertiveness to students with disabilities. *Teaching Elementary Physical Education*, 17, 43–47.
10. Mofrad, K., & Mehrabi, T. (2015). The role of self-efficacy and assertiveness in aggression among high-school students in Isfahan. *Journal of Medicine and Life*, 8, 225–231.
11. Rathus, S. A. (1973). A 30-item Schedule for Assessing Assertive Behavior. *Behav Ther.*, 4, 398–406.
12. Sarkova, M., Bacikova-Sleskova, M., Orosova, O., Greckova, A.M., Katreniakova, Z., & Jitse, W. (2013). The associations between assertiveness, psychological well-being and self-esteem in adolescents. *Journal of Applied Social Psychology*, 43(1), 147–154.
13. Синдик, З., Рендулић, Д. и Синдик, Ј. (2012). Сполне и добне разлике у асертивним и непожељним облицима понашања код предшколске дјеце, преузето са <http://bib.irb.hr/prikazi-rad?lang=en&rad=607409>
14. Товиловић, С. (2005). Асертивни тренинг: ефекти третмана, одрживост промена и удео терапеута у терапијском исходу. *Психологија*, 38, 1–21, преузето са <https://www.scribd.com/document/119801025/asertivnost>
15. Twenge, J. (2001). Changes in women's assertiveness in response to status and roles: A cross – temporal meta – analysis, 1931–1993, преузето са <http://psycnet.apa.org/journals/psp/81/1/33>

ASSERTIVE COMMUNICATION OF SPECIAL EDUCATORS WHO TEACH IN SCHOOLS FOR CHILDREN WITH DISABILITIES

Vesna R. Jovanović¹, Jasmina Karić², Vesna Radovanović²

¹*Medical Collage of Vocational Studies, Belgrade*

²*University of Belgrade – Faculty of Special Education and Rehabilitation*

SUMMARY

Assertiveness is a communication style that implies standing up for personal rights, through the expression of one's own thoughts, feelings and beliefs in a direct, sincere and honest way, while respecting the rights of other people. The study sample involved 225 special educators from the territory of the Republic of Serbia, who are teaching the children with disabilities. The aim of the study was to examine the level of assertiveness of the special educators as well as the connection of this communication style with the socio-demographic characteristics and the type of problems of the children with disabilities who are being taught. Research instruments: According to the subject of the research a questionnaire measuring assertiveness (Rathus, 1973) and the list for collecting socio-demographic data were used in the study. The results of our study show that 168 examinees belong to the group from average to highly assertive. The average value of the assertiveness score was the highest among special educators working with juvenile delinquents, and the lowest among special educators who are teaching deaf and hard of hearing children ($F=6.526$; $p<0.01$). In relation to the housing situation, the lowest average values of the assertiveness score were recorded in special educators living with parents ($F=2.998$; $p<0.05$). Bearing in mind that assertiveness as an interpersonal communication style acquires during life, learns, improves and changes, the obtained results could help better understanding the connection between the specifics of the work environment and the assertiveness of the employees.

Key words: assertiveness, special educators, teaching, children with disabilities